

Prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc., Katedra pedagogiky, PF UKF v Nitre

Oponentský posudok

**na habilitačnú prácu s názvom „Súčasná rodina v edukačnej reflexii“
autorky PaedDr. Eleonóry Mendelovej, PhD.**

Vychádzajúc z mnohoročného poznania odborného zamerania habilitantky a v zmysle stanovených požiadaviek na posudzovanie uchádzača o vedecko-pedagogický titul docenta v odbore 1.1.4 Pedagogika, chcem v úvode môjho posudku zdôrazniť, že problematika, ktorú autorka v posudzovanej práci rieši, je prirodzeným vyústením jej dlhoročnej odbornej, ale aj pedagogickej práce. Autorka si po absolvovaní vysokoškolského štúdia v rigoróznom konaní vybrala problematiku rodinnej výchovy a v rámci doktorandského štúdia v odbore 1.1.4 Pedagogika, skúmala v dizertačnej práci otázky rodiny, rodinného života a prípravy mladých ľudí na manželské a rodičovské roly. Autorka patrí medzi viacerých úspešných doktorandov Katedry pedagogiky PF UKF v Nitre, ktorí sa v posledných rokoch v rámci doktorandského štúdia venovali rôznym aspektom rodiny, rodičovstva a rodinnej výchovy a ktorí svoje odborné vedomosti prenášajú do pedagogickej praxe a výskumu v akademickom prostredí.

Uvedené už predikuje, že zo strany autorky riešenie otázok tematiky rodiny a jej reflexie do pedagogickej praxe nepredstavuje náhodný výber a povrchný záujem, ale ide o jej systematickú prácu vo vzťahu k teórii, výskumu a praxi (metodike) predmetnej oblasti pedagogiky. Ako to autorka dokumentuje v prehľade svojej výskumnej a publikačnej činnosti, problematika rodiny (predovšetkým v jej pedagogických súvislostiach), je jej dominantnou témou. Pohybuje sa najmä v rovine pedagogiky rodiny, rodinnej výchovy a výchovy pre manželský a rodinný život. V kontexte učiteľského vzdelávania sa usiluje o premostenie teoretického poznania do prípravy budúcich učiteľov predovšetkým na ich diagnostické a poradenské kompetencie vo vzťahu k rodine žiaka. Týmto smerom je orientovaná aj väčšina záverečných prác, ktoré autorka viedla a jej posudzovateľská činnosť. V ďalších predmetoch, ktoré vyučuje (napr. sociológia výchovy, sociálna pedagogika, či pedagogicko-psychologické a sociálne aspekty detstva) sa nachádzajú prieniky s jej centrálnou témou.

Posudzovaná habilitačná práca predstavuje evidentný prínos pre vedy o výchove, nakoľko rieši oblasť pedagogiky, ktorá by si v našom pedagogickom teréne zaslúžila väčšiu

pozornosť. Autorka sa podujala analyzovať súčasnú rodinu a to za využitia interdisciplinárneho prístupu, ktorý má v tomto kontexte významné miesto. Zmeny súčasnej rodiny prezentuje najmä cez determinanty, ktoré ovplyvňujú jej aktuálne funkcie. Následne rieši ich edukačné konzekvencie.

Obsah práce dokumentuje, že autorka rodinu vníma ako významnú spoločensko-historickú inštitúciu a zároveň fenomén, ktorý pre človeka predstavuje najintímnejšiu sociálnu skupinu. Na jednej strane si je vedomá zložitosti prepojenia spoločensko-historických, kultúrnych a ekonomických podmienok na manželský/partnerský život, rodičovské správanie a celkovú atmosféru rodinného života, na strane druhej si je vedomá množstva faktorov, ktoré vstupujú do vzťahov na úrovni mikroprostredia rodiny. Ako sama konštatuje „*Pod vplyvom sociálnych, aj ekonomických podmienok, kultúrnych zmien, ako i pod vplyvom prenikania iných kultúr sa menia rôzne aspekty rodinného života*“. Prieniky oboch aspektov rodiny autorka veľmi dobre pochopila a vysvetlila. Zaujímajú ju viaceré negatívne dopady vonkajšieho environmentu a to, ako sú reflektované do interpersonálnych vzťahov v rodine, vzťahov manželov/partnerov, vzťahov rodič-dieťa, do súrodenectva, či vzťahov nukleárnej rodiny a širšej rodinnej siete. Autorka v práci upozorňuje na to, čo v tomto zmysle pôsobí ako ohrozujúce pre ďalšie generácie, poukazuje na právny a legislatívny rozmer rodiny, ktorý jej a jej členom zabezpečuje ochranu. Významná je ďalej edukačná dimenzia, kde sa očakáva také výchovné pôsobenie, ktoré bude založené na serióznej analýze aktuálnych, ale i anticipovaných zmien v rodine.

Autorka si stanovila *cieľ analyzovať funkcie súčasnej rodiny v kontexte so súčasnou rodinou edukáciou a deskripciu rodiny v rovine aktuálne prebiehajúcich zmien.*

Štruktúra práce je odrazom autorkinho hlavného myšlienkového zámeru a jej individuálneho pedagogického konceptu narábania s odborným poznaním. Obsah posudzovanej práce odráža záujem autorky riešiť tému v myšlienkovom postupe:

- od vymedzenia súčasnej rodiny a jej determinovania globálnymi zmenami vo svete,
- cez funkcie rodiny a ich výchovné súvislosti,
- až po pokus empiricky zachytiť premenu hodnoty rodiny v čase a nadväzujúce odporúčania pre pedagogickú a spoločenskú prax.

Pomerne rozsiahla práca (160 strán) je členená do troch kapitol teoretického charakteru a jednej kapitoly, v ktorej autorka prezentuje ňou realizovaný výskum. V teoretických kapitolách autorka preukázala solídne poznanie literatúry najmä

pedagogického, sociologického a psychologického zamerania v oblasti problematiky rodiny. Okrem domácej literatúry pracuje so zdrojmi maďarskej, poľskej a českej proveniencie, či s literatúrou písanou v anglickom jazyku. Každá zo štyroch kapitol práce prináša podnety pre pedagogiku (pedagogiku rodiny) a v istom zmysle vedie k uvažovaniu o smerovaní prípravy detí a mladých ľudí k rodinnému životu a dospelých k napĺňaniu manželskej/partnerskej a rodičovskej roly. Zdôvodnenie takto poňatej literárnej bázy autorka podáva v 1. kapitole: „*Teoretické rozpracovanie riešenej problematiky z aspektu krajín V4*“. Autorka si uvedomuje odlišnú situáciu v zmenách rodiny v tzv. „postsocialistických krajinách“ a to v porovnaní s inými krajinami Európy, či s rodinou v USA. Pozitívne treba hodnotiť, že autorka na to v práci upozornila, ale v tomto vstupnom texte by sa žiadalo viac pozornosti venovať i širším spoločensko-politickým a ekonomickým podmienkam, ktoré do procesov zmien rodiny v našom geografickom prostredí vstupujú. Vzťah medzi zmenami spoločensko-ekonomického systému a novými trendmi v živote rodiny v tejto časti textu uniká.

Druhá kapitola „*Rodina ako meniac sa sociálna inštitúcia*“ je zameraná predovšetkým na zmeny rodiny od 18. a 19. storočia po rodinu v 21. storočí. Autorka si je vedomá náročnosti vo vymedzení rodiny tradičnej, ale na základe odborných zdrojov vystihla základné rozdiely medzi tradičným rodinným životom a rodinou súčasnou, postmodernou (vymedzuje jej znaky). Konštatuje, že model tradičnej rodiny bol už v druhej polovici minulého storočia skôr výnimkou (s. 19). Je to konštatovanie pozitívne, či alarmujúce? **Sama autorka kladie otázku, či ide o krízu rodiny, alebo skôr jej adaptačný proces...?** (s. 24). **Aké stanovisko k tomu zaujíma autorka?**

V ďalšej časti textu sa autorka snaží nájsť isté paralely medzi globálnymi zmenami súčasného sveta a vznikom nových, netradičných foriem rodiny, novými pohľadmi na manželstvo a rodinné roly, zmenené hodnoty, ich krízu (podotýkam, že vzhľadom na uskutočnený empirický výskum by si problematika hodnôt zaslúžila viac pozornosti). Je evidentné, že autorka citlivo vníma vzájomnú prepojenosť rodiny a jej vonkajšieho prostredia. Škoda, že tento vzťah nebol ukotvený napr. v známej ekosystémovej **teórii rodiny U. Bronfenbrennera. Aký je autorkin pohľad na využitie tejto teórie vo vzťahu k riešenej problematike?**

Ťažiskovú kapitolu teoretickej časti práce tvorí tretia kapitola „*Funkcie rodiny a ich diverzita*“. Na základe starších, ale aj súčasných odborných zdrojov autorka vstupuje do analýzy vybraných funkcií rodiny cez prehľad najčastejšie uvádzaných funkcií (okrem tradičných nezabúda ani na funkciu odpočinkovú a regeneračnú, funkciu ochrannú, rekreačnú, domestifikačnú, kultúrnu, kontrolnú, pomocnú, náboženskú a i.).

Za solídne a premyslene spracované považujem pohľady na:

1. biologicko-reprodukčnú funkciu (v rámci nej - demografický vývoj a pôrodnosť, sobášnosť a rozvodovosť a rodičovstvo. I keď tu text pôsobí viac sociologicky ako pedagogicky, autorka naznačuje isté edukačné konzekvencie. Vzhľadom na niektoré negatívne vplyvy súčasného environmentu na človeka mohli byť uvedené aj problémy spojené so sexuálnym zdravím, narastajúcej neplodnosti párov a jej riešenia prostredníctvom asistovanej reprodukcie, čo zároveň vedie i k novodobým „typom“ rodičovstva),
2. Ekonomicko-zabezpečovaciu funkciu rodiny (zmeny tejto funkcie v porovnaní s minulosťou, socioekonomický status rodiny a jeho reflexia do výchovy, chudoba ako rizikový faktor vo výchove dieťaťa, rodinná deľba práce),
3. Emocionálna funkcia rodiny - nárast emocionálnej hodnoty rodiny, napĺňanie potreby lásky od najrannejšieho detstva, riziká jej nenapĺňania vo vývoji dieťaťa (žiada sa doplniť, že už v živote prenatálnom), potreba citového vzťahu dieťaťa rovnako s matkou ako i s otcom,
4. Výchovno-socializačná funkcia (rodina ako primárne výchovné a socializačné prostredie, počiatky bezpečia dieťaťa, reči a komunikácie, aktivity, modely a vzory v rodine, formovanie vlastnej identity dieťaťa, sprostredkovanie hodnôt a noriem rodičmi, rola matky a otca v rodinnej edukácii, zmenené pohľady na rolu otca vo výchove).

Celkove možno konštatovať, že autorke sa podarilo zachytiť premeny uvedených funkcií rodiny v čase. Poukázala na tie nové spoločenské fenomény, ktoré cez plnenie týchto funkcií do rodiny vstupujú. Preukázala, že pozná zahraničný a domáci výskum (pedagogický, psychologický a sociologický), ktorý sa viaže na tému dieťa - rodičovstvo - rodina a spoločnosť.

V nadväznosti na teoretické kapitoly a analýzu aktuálnych trendov v rodinnom živote v 21.storočí, pristúpila autorka k empirickému výskumu. Ako cieľ svojho skúmania si vytýčila *zmapovanie názorov „verejnosti na aktuálne trendy v rodinnom správaní z pohľadu troch generácií“*. Špecificky sa zamerala na zisťovanie názorov na hodnoty a normy týkajúce sa partnerského/rodinného života, rodičovstva, deľby práce v rodine a roly matka a otca. Chcela zistiť medzigeneračné rozdiely v názoroch respondentov (študentov –budúcich učiteľov, ich rodičov a starých rodičov), či teda *„vek, príslušnosť ku generačnej skupine, determinuje názory respondentov na aktuálne trendy v rodinnom správaní“* (s. 88). Na

získanie údajov bola využitá explorácia (autorský dotazník s 13 otázkami), ako základný nástroj zberu výskumných dát. Dáta sú spracované kvantitatívne matematicko-štatistickými metódami (čo pridáva výskumu na jeho exaktnosti) a následne kvalitatívnymi postupmi. Výsledky sú utriedené do tabuliek a následne do stĺpcových grafov. Autorka získala mnoho cenných údajov, ktoré v budúcnosti môže ešte hlbšie analyzovať. Potvrdilo sa, že v niektorých odpovediach, výrokoch, existujú štatisticky významné rozdiely medzi skupinami respondentov, a to buď študenti verzus rodičia a starí rodičia, študenti a rodičia verzus starí rodičia, resp. študenti verzus rodičia verzus starí rodičia.

Nazdávam sa, že v takto orientovanom výskume a výbere výskumnej vzorky, v zmysle uskutočnenie analýzy a komparácie dát od troch generácií, mala práca obsahovať aspoň stručnú charakteristiku generácie starých rodičov, rodičov a študentov. Ich rodinný a rodičovský život totiž prebiehal za iných okolností ako život súčasných študentov. **Čo sú podľa autorky hlavné determinanty rozdielnych pohľadov jednotlivých skupín respondentov na vybrané aspekty rodinného správania? Prosím autorku, aby k tomu zaujala stanovisko v obhajobe.** Zaujímavé by bolo tiež vedieť, **či napríklad rodinný stav respondenta, alebo jeho vzdelanie ovplyvňuje pohľady na skúmané otázky?** (tieto demografické údaje o respondentoch pritom autorka zisťovala).

Treba oceniť, že na základe teoretického poznania aktuálnych trendov v živote rodiny a získaných empirických dát autorka prezentuje širšie odporúčania pre prax, ktoré adresuje smerom k výskumu rodiny, výchove v rodine a v škole, príprave budúcich učiteľov ako realizátorov výchovy k manželstvu a rodičovstvu, pedagogickej diagnostiky rodiny žiaka a kooperátorov s rodičmi a napokon do roviny spoločenskej praxe (prorodinná politika, či prezentovanie hodnoty rodiny v médiách). V tejto súvislosti prosím autorku, by uviedla, **čo považuje za vhodnejšie pomenovanie výchovy v predmetnej oblasti: „Výchova k manželstvu a rodičovstvu“, alebo „Výchova k zodpovednému partnerstvu a rodičovstvu“? Ktoré témy by v tejto oblasti výchovy nemali na základných a stredných školách absentovať ?**

Celkove má práca optimálnu štruktúru a primeraný rozsah. Obsahuje všetky súčasti predpísané pre tento typ písomných prác. Menšie štylistické nedostatky, napr. časté používanie spojenia ... „jedná sa“, ... „jednak“..., a pod. neznižujú odbornú úroveň práce a jej jednoznačný prínos pre rozvoj pedagogickej vedy a edukačnej praxe. Výsledky testovania originality s hodnotou 32, 11% zhody textu nemajú negatívny vplyv na preukázateľnosť

originálneho spracovania práce autorkou. Citácie a odkazy na použitú literatúru sú uvedené korektne.

ZÁVER

Habilitačná práca autorky PaedDr. E. Mendelovej, PhD. spĺňa všetky kritériá kladené na tento typ písomných prác. Odporúčam prijať ju na obhajobu a po jej úspešnom ukončení navrhujem udeliť autorke vedecko-pedagogický titul docent v odbore 1.1.4 Pedagogika.

prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
oponentka

Nitra, 30. 04. 2019